Předmluva

Začít den tím, že zjistíte, že možná neexistujete, není zrovna obvyklé. Ale než začnete panikařit, vezměte si k srdci radu z velmi moudré druhé toltécké dohody: neberte si to osobně! Pravda, tato kniha sice tvrdí, že neexistujete, ale nechci tu přímo *vás* konkrétně obviňovat z neexistence. Chci vám tu nabídnout přesnou a podrobnou úvahu o povaze mysli a hmoty (především mozku), která nás dovede k závěru, že neexistuje nějaká jedna *věc,* nějaká jedna entita, kterou bychom mohli nazvat *Já* a která by byla vámi v tom smyslu, že by byla jakýmsi „nositelem" psychických stavů, které máte. Tato teorie – teorie „no-Self", nebo hezky česky *teorie ne-Já* – je poměrně rozšířená v některých myšlenkových směrech, například buddhistických, ale v západních zemích často není příliš přijímána a brána vážně.

Než však bude možné o takovém radikálním pohledu seriózně uvažovat, je třeba ujít pořádný kus cesty, která je sama

o sobě stejně zajímavá jako její cíl. Ve filosofickém žargonu, občas tak trochu barbarském a těžko stravitelném, se tato kniha snaží odhalit a obhájit „monismus dvojího aspektu" v kombinaci s „pan-proto-psychismem" a nakonec s teorií ne-Já. Ano, vím, co máte teď asi na mysli: chce se vám tu knihu možná zavřít a zkusit něco jiného. Ale když mi dáte trochu času, rád bych se vám pokusil ukázat nejen to, že k těmto myšlenkám lze přistupovat celkem stravitelně, a dokonce i s humorem, ale také to, že nás zavedou na vzrušující intelektuální cestu: budeme tu společně zkoumat povahu mysli, podstatu nás samých a náš vztah k okolnímu světu.

Je moje mysl totéž co můj mozek? Je to, co cítím, když se zamiluji nebo když obdivuji nádherný východ slunce v horách, jen kus mého mozku a elektrochemických impulsů probíhajících v něm? Nebo je moje mysl něco „víc"? Ale pokud ano, tak co? Co by to „něco víc" mělo být a jak by to mohlo interagovat s mozkem?

Otázek je mnoho a odpovědí také. Více než dva tisíce let západní filosofie, a ještě více, pokud se podíváme i na jiné myšlenkové směry, se pokoušely na tyto otázky odpovědět, přičemž výsledek je vzhledem k tak dlouhému úsilí asi dost nečekaný: naprostý neúspěch. Žádná ze současných teorií o podstatě mysli nefunguje.

V první části této knihy budeme tyto teorie zkoumat jednu po druhé a obdivovat, jak elegantně selhávají. Ale neobviňujme příliš filosofy. Nejsou hloupí ani líní. Ukazuje se však, že otázka povahy mysli – a povahy vědomí – je jednou z nejobtížnějších, jaké si můžeme položit. Při vší úctě k inženýrům

a astronautům je procházka po Měsíci ve srovnání s problémem, který zaměstnává *filosofii mysli*, procházkou růžovým sadem. Lidstvu se tak podařilo přistát na Měsíci a brzy i na Marsu, ale stále ještě netuší, jaká je jeho vlastní podstata, přestože ji máme přímo pod nosem (no, spíš vlastně přímo v lebce) a nevyžaduje žádnou dlouhou a namáhavou cestu. Všechno je tu, k dispozici pro naše zkoumání, a přesto se zdá, že nám odpověď uniká.

Přesto tato kniha překypuje optimismem! Po kritickém přezkoumání klasických teorií se vám chystám navrhnout méně standardní způsob (který má ale rovněž svou historii a silné vazby na tradiční teorie), jak nahlížet na to, co jsme jako vědomé bytosti. Tento přístup, jak jsme již viděli z jeho barbarských názvů, je kombinací několika různých teorií. A to, co mu dodává sílu, je právě tato kombinace. Žádný z prvků – žádná z konkrétních teorií samotných – by sám o sobě nestačil k tomu, aby poskytl odpověď na naši otázku. Společně nám však nabídnou vizi toho, co jsme, a našich vazeb s vesmírem, v němž žijeme. A tato vize, jak se vám pokusím ukázat, funguje lépe než klasické filosofické přístupy. Říkal jsem vám, že tato kniha je optimistická, že?

Jednou z hlavních myšlenek příběhu, který se vám chystám vyprávět, je, že *všechno,* naprosto všechno ve vesmíru má určitou formu mysli, jinými slovy mentální povahu. Dokonce i vysavač, buňka ve vaší levé noze anebo třeba elektron mají určitou formu primitivní mentality. Toto tvrzení je stejně pravdivé, jako se zdá být šílené – nebo se vám to alespoň pokusím na těchto stránkách ukázat. Naše intuice, formovaná západ-

ním vzděláním, se často přiklání k materialistické tezi: existuje mozek a mysl je jedna z jeho biologických funkcí. Vysavač nebo elektron nemají mozek. Nemají tedy mysl. Uvidíme, do jaké míry toto vidění selhává při vysvětlování některých hlavních aspektů toho, co to mysl je. Postupně se tak propracujeme k myšlence mysli, kterou lze nalézt *naprosto všude* – přinejmenším vám slibuji, že vám poskytnu argumenty a dobré důvody, proč si to myslet. Samozřejmě nehodlám podporovat myšlenku, že vysavač je bytost obdařená vědomím a inteligencí a že bychom si s ní mohli například popovídat. Tyto tři pojmy – mysl, vědomí a inteligence – jsou tři velmi odlišné věci, které by se neměly směšovat. Jak uvidíme, je možné, aby se počítač choval „inteligentně", aniž by měl vědomí, nebo aby vše ve vesmíru mělo nějakou formu mysli, ale samozřejmě ne vše má nějakou formu vědomí.

V roce 2018 jsem vydal knihu *Eliminativism, objects, and persons. The virtues of non-existence* (Routledge) a v roce 2019 knihu s názvem *Mind and matter. Panpsychism, dual-aspect monism, and the combination problem* (Springer). Kniha, kterou držíte v rukou a která je k mé velké radosti napsána v mém rodném jazyce, předkládá široké veřejnosti teze rozpracované v těchto dvou předchozích akademických knihách. Budete zde tedy mít příležitost stát se mým partnerem v „popularizované", ale v žádném případě ne ochuzené úvaze. Koneckonců jde tu o otázky, které se bezprostředně týkají nás všech, a ne jen specialistů, kteří plní univerzitní posluchárny. Navíc jsem se rozhodl přidat i závěrečnou část, kterou ve dvou výše zmíněných knihách nenajdete: nabídnu vám, abychom se nejen

zamysleli nad povahou vědomí a našeho Já, ale také abychom si položili praktickou otázku, co tyto filosofické a vysoce teoretické objevy znamenají pro náš každodenní život. Budeme tu hovořit o lásce k přírodě a péči o životní prostředí, a také o smyslu života.

Začněme tedy bez dalších okolků od začátku: od otázky vztahu mezi myslí a mozkem.